

עושים סדר בראש השנה

מחברי המאמר

יואל רפל

נוצר ב-8/27/2013 | עודכן לאחרונה ב-8/27/2013

ברכה לראש השנה

לימור גרינברג, אורית אלגבי ואלניור אשכנזי
חרדים חינוך

מתי הוא ראש השנה של השנה היהודית?

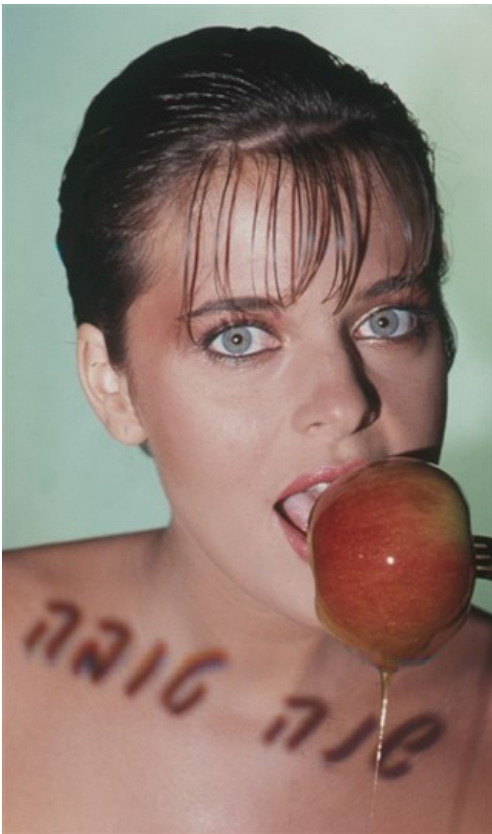
על-פי הנאמר בתורה, חודש ניסן הוא החודש הראשון של השנה: "החודש הזה לכם ראש חודשים, ראשון הוא לכם לחודשי השנה" (שמות יב, ב). ומכאן שראוי לציין את ראש השנה דווקא ב-א' ניסן. בנקודה זו מתחילה התכתשות בין חודש ניסן שנדחה לבין חודש תשרי שנתקבל, ואשר היום הראשון שלו הוא ראש השנה. אלא שהמושג "ראש השנה" כלל אינו מופיע בתורה, ובתנ"ך כולו הוא נזכר פעם אחת בלבד, בספר יחזקאל, שם נאמר "בראש השנה בעשור לחודש" (מ,א), ודומה ששם הכוונה דווקא לחודש תשרי. אם כך הרי שיש לם שני ראשי שנה - האחד בניסן והשני בתשרי. בניסן, שהוא על ציר הזמן ההיסטורי-לאומי, לציין יציאת מצרים, ובתשרי, לציין המימד האוניברסאלי.

מסכת ראש השנה של המשנה פותחת בהצהרה מרחיקת לכת: ארבעה ראשי שנה הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים (כלומר, מונים את שנות מלכותו של מלך בישראל מינסן). באחד בתשרי - ראש השנה לשנים (כלומר, מניין השנים מתחיל בתשרי). המאבק בין ניסן לתשרי מקבל ביטוי נוסף במחלוקת חכמים בתלמוד (מסכת ראש השנה): "רבי אלעזר אומר: בתשרי נברא עולם... בתשרי עתידין (ישראל) להיגאל... רבי יהושע אומר: בניסן נברא עולם... בניסן נבראו ובניסן עתידין להיגאל". המחלוקת בין הציר הלאומי-היסטורי לציר האוניברסלי נפתרה. ראש השנה לשנים הוא באחד בתשרי.

אופיו של החג בתקופת המקרא מתבטא בשמו הרשמי בתורה - "יום תרועה". אך מאיזה כלי נשמעה תרועה? מחצצרה, כמו בשאר ראשי חודשים, או משופר? תשובה לכך נתן לם ספר תהילים: "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו" (פא,ד). פסוק זה הוא גם מקור הביטוי "בין כסה לעשור" - בין ראש השנה (כסה) לעשור (יום הכיפורים).

היהודים אימצו את "יום ולנטין"

שנה טובה
כל הזכויות שמורות למולה עשת

צביון ואופיו של החג השתנו במחצת הדורות. הרי ראש השנה בימי בית המקדש הראשון אינו כמתכונתו וסדרו בימי הבית השני; וודאי וודאי שלא כמקובל לאחר שחרב המקדש ובטלו הקורבנות. השינוי בצביון של החג משתקף בגיוון שמותיו: יום תרועה, ראש השנה, יום זיכרון, יום הדין, ימים נוראים. מנין בא הרעיון לכנות ימים אלה בכינוי "נוראים"? המקור לכך מצוי במדרש תנחומא (פרשת וישלח) בדרשה על פסוק מספר יואל הקושרת בין יום הכיפורים למושג "נרא". "כי גזול יום ה' ונרא מאד ומי יכלנו" (ביא) – זה יום הכיפורים, שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים". בפיוט "ונתנה תוקף" נקרא ראש השנה "נרא ואיום" ובפיוט שחובר בימי הביניים נקראים שני ימי ראש השנה "הימים הנוראים". ממקור זה חדר הביטוי לספרות ההלכה וליצירה הספרותית.

מנהגי החג

אגרות שנה טובה

ראש השנה עטוף ושזור מנהגים שכל עדה בישראל נתנה בהם סימנים. מקורו של המנהג לברך בברכה "שנה טובה" או במלואה "לשנה טובה תכתב ותחתם" הוא במאמר התלמודי: "אמר רבי כרודספדאי אמר רבי יוחנן: שלושה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. בינוניים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכיפורים. זכ – נכתבים לחיים. לא זכ – נכתבים למיתה"

ומנין האגרות לשנה החדשה, ה"שנת טובת"? לדעת אורי סלע, המקור למנהג זה אינו יהודי כלל ועיקר. לדעתו, ראשיתו של המנהג בשנת 1800 בכרטיסי ברכה שהודפסו ל"יום ולנטין". ב-1843 החלו להדפיס ברכות לשנה החדשה של העולם הנוצרי, מנהג שאימצו יהודי איחופה. הפרופ' שלום צבר מוצא את מקור המנהג ביהדות מרכז איחופה בהוראה ההלכתית מימי הביניים (מאה 14-15) כי מכתבים הנשלחים לאחר ראש חודש אלול יש לחתום בברכה "לשנה טובה תכתב ותחתם". תחילה היתה זו רק סימנת ולאחר מכן היתה הברכה למכתב בפני עצמו.

מנהג חוח הוא לאכול מאכלים סמליים בסעודת ערב ראש השנה. המנהג שמקורו בתלמוד התרחב והתפשט מאד בשנים האחרונות עד שזכה לכינוי מיוחד: "סדר ליל ראש השנה" או "סימני ראש השנה".

תפוח בדבש

בתקווה כי "תתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה כדבש"; רימון - שירבו זכויותינו (כגרעיני) הרימון; דגים - שנפרה ונרבה כדגים.

מאכלים שיש להם שם סמלי

כגון קרע (דלעת) - שתקרע רוע גזר דינו, ויקראו לפניך זכויותנו; כרתי (כרשה) - שיכרתו שונאנו; תמרים – שיתמו שונאנו ואויבנו; חביא (תלתן) -

ראש השנה על סיפון האונייה
באדיבות ארכיון צים

שירבו זכויותינו; סלקא (סלק) - שיסתלקו אויבנו ומשטיננו; ראש כבש או ראש דג – שנהיה לראש ולא לזנב. יש החאים בראש של כבש זכר לאייל שנעקד במקום יצחק אבינו.

מאכלים שיש להם צורה סמלית

נהוג להכין את חלות ראש השנה עגולות או בצורה של סולם, ויש האופים אותן בצורה של ציפורים. עגולות – הן משום שהשנה עגולה כגלגל המזלות והן בצורה של כתר "ובכן לך הכל יכתירו"; סולמות - כביטוי לגורלו של אדם, "מי ישפל ומי ירום, מי יעני ומי יעשר"; ציפורים – על יסוד הפסוק "כציפורים עפות כן יגן ה' צבאות על ירושלים".

מאכלים שנמנעים מלאכול

אין אוכלים מאכלים חמוצים או מרים ונמנעים מלאכול אגוזים כיון שאגוז בגימטריה "חטא" (ללא ה-א).

תשליך

מנהג נוסף הוא "תשליך" או "וטהר כסינו", כאשר ביום הראשון של החג יוצאים יהודים אל מקור מים ומתפללים כי יקוימו בהם דברי הנביא מיכה: "ותשליך במצלות ים כל חטאתם". מנהג זה מקורו בימי הביניים והוא נזכר לראשונה ב-1427. לדעת הפרופ' דב סדן מקור המנהג במסורת נוצרית של טבילה לכפרת עוונות. אך האם יש למנהג זה מקור יהודי? היו שראו בכך זכר לעקידת יצחק על יסוד מדרש קדום. אך המקור למנהג נשאר סתום. ועל-כן ראוי להביא מסיפוריו של דב סדן: "מעשה באשה אחת שאמרה לבעלה: מה אתה גוררני לתשליך? הרי אין כיסים בשמלתי ואיך אנער את חטאי? השיב בעלה: "עשי מה שאת עושה תמיד - חקני את כסי שלי"

מילות מפתח

שנה-טובה | תשליך | תפוח-בדבש | מאכלים-מסורתיים

[לדף המאמר באתר <<](#)